

Небо ще було жовте, як латунь, не закурене димом. За дахами фабричних корпусів воно аж сяяло. От-от мало зійти сонце. Я глянув на годинник. Скоро восьма. За чверть години.

Я розчинив браму й наготував бензинову помпу. У цю годину завжди з'являлися перші машини, яким треба було заправитися. Раптом позад мене почулось якесь хрипке вищання; здавалося, ніби хтось під землею закручував іржаву гайку. Я став і прислухався. Потім пройшов через двір до майстерні й потихеньку прочинив двері. Там, у сутінку, спотикаючись, вешталась якась мара. На ній була брудна біла хустка, синій фартух і грубі капці. Мара, що важила десь кілограмів з дев'яносто й вимавувала мітлою, виявилася прибиральницею Матильдою Штос.

Якусь мить я стояв і дивився на неї. Вона з грацією бегемота тупала поміж радіаторами автомашин і хрипким голосом наспівувала пісню про вірного гусара. На столі біля вікна стояло дві пляшки коньяку. В одній уже майже нічого не лишилося. А вчора вона була повна. Я забув сховати її під замок.

— Стривайте, пані Штос... — вимовив я.

Спів урвався. Мітла впала додола. Щаслива усмішка згасла. Тепер марою став я.

— Господи Боже!.. — пробелькотіла Матильда та втупила в мене почервонілі очі. — Вас я так рано не сподівалася...

— Та певне. Ну і як, сподобалося?

— Сподобалося... Але мені дуже ніяково... — Вона витерла губи. — Я геть ошелешена...

— Які там ви ошелешені? Просто п'яні, як чіл.

Вона ледве трималася на ногах. Її вусата губа сіпалась, а повіки кліпали, як у старої сови. Та помалу вона оговталася-таки й рішуче ступнула крок до мене.

— Пане Локамп... Людина — це ж тільки людина, та й годі... Спершу я тільки понюхала, що там у пляшці... потім раз ковтнула,

бо мене чогось завжди нудить... а тоді... тоді мене, мабуть, лихий попутав... Але нащо було підбивати бідолашну жінку на гріх, лишати тут пляшку...

Я не вперше вже заставав її такою. Матильда щоранку приходила на дві години прибирати в майстерні, і можна було лишити на столі скільки завгодно грошей — вона до них навіть не торкалася, — але на горілку кидалась, як кіт на сало.

Я підняв пляшку.

— Звичайно, коньяку для клієнтів ви не зачепили, а вицмулили той, що пан Кестер тримає для себе.

На брезклому Матильдиному обличчі майнула усмішка.

— Що правда, то правда, я таки на цьому розуміюся. Але ж ви не зрадите мене, пане Локамп? Беззахисну вдову?

Я похитав головою:

— Сьогодні не зраджу.

Вона обсмикнула підтикану спідницю.

— Ну, то я вишиюся звідси. Бо коли пан Кестер надійде, то таке буде, що хай Бог боронить!

Я підійшов до шафи й відімкнув її.

— Матильдо!..

Вона перехильцем заквапилась до мене. Я підняв коричневу чотиригранну пляшку.

Матильда заперечливо звела руки:

— Це вже не я! Їй-бо, не я! Цієї я не чіпала!

— Я й не кажу, що ви її чіпали, — мовив я й налив повну чарку. — А ви знаєте, що це таке?

— Ще б пак! — Вона облизнула губи. — Ром! Вистояний ямайський ром!

— Справді він. Ну, то випийте чарку.

— Я? — Матильда відсахнулася. — Пане Локамп, це вже буде забагато! Мене й так совість мучить. Стара Штосиха потай випиває ваш коньяк, а ви ще й частуєте її ромом. Та ви — свята людина, їй-бо, свята! Здохну, а не вип'ю!

— Та невже? — сказав я і вдав, ніби хочу забрати чарку.

— Ну, та вже нехай... — Вона схопила чарку. — Як дають, то бери, хоч і не знаєш, чому його дають... За ваше здоров'я! А може, сьогодні ваш день народження?

— Авжеж, Матильдо. Вгадали.

— Та що ви кажете! — Вона схопила мою руку й труснула її. — Хай вам Бог дає щастя, пане Локамп! І більше грошенят! — Вона витерла губи. — Я така зворушена... За це треба було б ще одну вихилити. Я ж вас люблю, як рідного сина...

— Гаразд.

Я налив їй ще чарку. Вона одним духом випила її і, вихваляючи мене, пішла з майстерні.

Сховавши пляшку, я сів до столу. Блякле сонячне проміння падало крізь вікно мені на руки. Дивне почуття викликає такий день народження, навіть якщо ти не надаєш цьому значення. Тридцять років... А був час, коли мені здавалося, що ніяк не доживу до двадцяти, так хотілося стати дорослим. А потім...

Я дістав із шухляди аркуш поштового паперу й почав підраховувати. Дитинство, школа... усе це відійшло далеко в минуле, наче його й не було. Справжнє життя почалось лише 1916 року. Саме тоді я став новобранцем. Худорлявий, довгов'язий вісімнадцятирічний юнак, я по команді вусатого унтер-офіцера вчився на полі за казармою лягати і вставати. Одного вечора, ще на початку моєї служби, мене в казармі відвідала мати. Але їй довелося чекати на мене понад годину. Я запакував свій ранець не за статутом і за те мусив у вільний час чистити вбиральні. Мати хотіла допомогти мені, та їй не дозволили. Вона плакала, а я так стомився, що заснув ще до кінця побачення.

1917 рік. Фландрія. Ми з Мідендорфом купили в солдатській лавці пляшку червоного вина. Хотіли гульнути. Та не вийшло. На світанку англійці відкрили ураганний вогонь. Опівдні поранило Кестера, надвечір убито Майера й Детерса. А ввечері, коли ми вже думали, що настав відпочинок, і відкоркували пляшку, почалася газова атака, і газ просочився в бліндаж. Ми, правда, вчасно наділи протигазу, але у Мідендорфа він виявився несправним. Коли Мідендорф це помітив, було вже запізно. Поки з нього зірвали протигаз і знайшли новий, Мідендорф уже наковтався газу та блював кров'ю. Наступного ранку він помер. Обличчя його було зелене, аж чорне, а вся шия геть подряпана — він намагався роздерти її нігтями, щоб хапнути свіжого повітря.

1918 рік. Лазарет. За кілька днів до того прибув новий ешелон. Паперові бинти. Тяжкопоранені. Цілий день сновигали туди й сюди пласкі операційні коляски. Часом вони поверталися порожні. Біля мене лежав Йозеф Штоль. Ніг у нього вже не було, але він ще про це не знав. Він не бачив свого каліцтва, бо під ковдрою лежав дротяний каркас. Та він би й не повірив, що в нього немає ніг, бо вони боліли. Уночі в нашій палаті двоє померло. Один помирав довго й тяжко.

1919 рік. Знову вдома. Револуція. Голод. На вулицях весь час стріляють кулемети. Солдати проти солдатів. Товариші проти товаришів.

1920 рік. Путч. Карла Брьогера розстріляли. Кестера й Ленца заарештували. Мати моя в лікарні. Рак, остання стадія.

1921 рік...

Я задумався. Не пригадав нічого. Цього року наче й не було. 1922 року я працював на залізниці в Тюрингії, а 1923 завідував відділом реклами на фабриці гумових виробів. Була інфляція. Заробляв я двісті мільярдів марок на місяць. Гроші виплачували двічі на день, а потім нас на півгодини відпускали, щоб можна було оббігати крамниці й дещо купити, поки не оголошено новий курс долара, бо тоді гроші знецінювалися ще вдвічі. А потім? Що було в дальші роки? Я поклав олівець. Не варто й згадувати. Та я вже й не пам'ятав добре всього. Надто воно все переплуталося в голові.

Востаннє я відзначав свій день народження в кав'ярні «Інтернаціональ». Я цілий рік працював там тапером. Потім знов зустрів Кестера й Ленца. І ось опинився в авторемонтній майстерні Кестера і К°, чи, як ми казали, в «Аврема». К° — це були ми з Ленцом, але майстерня належала, власне, самому Кестерові. Колись ми разом училися в школі, потім він був нашим командиром роти, далі став пілотом, тоді на якийсь час студентом, гонщиком і, нарешті, купив оцю халабуду. Спершу до нього приєднався Ленц, що перед тим кілька років тинявся по Південній Америці, а потім і я.

Я дістав із кишені сигарету. Зрештою, чого мені було журитися? Жилось мені непогано, як кажуть, ні холодно, ні голодно, я був дужий і витривалий. Але краще було не думати про це. Особливо на самоті. Та й увечері теж. Бо тоді часом перед очима